

Доповідь Пазюка Андрія Валерійовича, кандидата юридичних наук, керівника громадського проекту “Розширення доступу до знань з використанням сучасних Інтернет-технологій”.

Шановні учасники парламентських слухань!

Поступ України у 21-му столітті знаменується розвитком глобального інформаційного співтовариства, що є наступною еволюційною сторінкою людської історії і знаменує собою нову організацію суспільних відносин, ключовим елементами та рушієм яких є інформація та знання.

Перед Українським суспільством та державою постає завдання внутрішнього перетворення та пристосування до нових реалій глобального інформаційного співтовариства, що у разі успіху відкриває неабиякі можливості соціально-економічного, наукового та культурного розквіту кожної людини і усього суспільства.

Цією доповіддю я хочу привернути вашу увагу, шановні колеги, до такого стратегічного завдання державної політики розбудови суспільства знань в Україні як розширення доступу до знань, що ґрунтується на “гуманітарній” моделі входження України в глобальне інформаційне співтовариство.

Глобалізація інформаційних потоків, рушієм яких виступає ринкова економіка, здебільше виконує функції уніфікації та розширення ринків для присутності міжнародного капіталу. Справедливо відмічається, що глобалізація не завжди враховує місцеві потреби і дозволяє одержати величезні вигоди глобальним переможцям, ускладнюючи становище місцевих переможених.

За відсутності орієнтованої на потреби власного суспільства національної політики у цій сфері, існує реальна загроза перетворення нації з активного суб’єкта інформаційних відносин на споживача глобального інформаційного продукту. Зазначена проблема постає перед кожною державою, не є винятком й Україна, що вимагає визначення цілей та пріоритетів державної політики щодо входження в глобальне інформаційне співтовариство, виходячи з національних особливостей і існуючих місцевих проблем.

Захоплення ідеєю розбудови інформаційного суспільства в Україні як складової частини глобального інформаційного суспільства, що проявилась в тезах низки перших програмних документів, підготовлених для участі України в міжнародних конференціях та всесвітніх саммітах у 2002-2004 роках, що має під собою низку об’єктивних і суб’єктивних факторів, призвело до спрямування національної політики в цій сфері насамперед на розвиток комунікаційної інфраструктури – “необхідного фундаменту інформаційного суспільства” – як її пріоритетного напрямку.

Не применшуючи важливість “інфраструктурного базису” для всієї надбудови інформаційних відносин в Україні, зазначимо, що таке “захоплення” значною мірою відповідає інтересам ІКТ-бізнесу, бо спрямоване на розширення ринку ІКТ-послуг, просування глобальних та національних інформаційних послуг з центру на місцевий рівень. Врахування соціальної складової, і зокрема, гуманітарних аспектів входження України в глобальне інформаційне співтовариство поки що, попри політичне визнання і декларування необхідності врахування цього напрямку, в життя майже не втілюється. Можливо, що саме ця “технологізація” (націленість на розвиток інфраструктури та технологій, а не соціально-гуманітарну складову) державної політики у цій сфері не дозволяла тривалий час знайти сталої політичної підтримки з боку як законодавчої, так і виконавчої гілок влади для належного державного фінансування національної програми інформатизації України.

Зазначена соціально-гуманітарна складова розвитку суспільства в умовах інформаційної глобалізації значною мірою охоплюється концепцією “суспільства знань”. Концепція “суспільства знань”, в контексті реалій України, може, на перший погляд, сприйматись як протилежна концепції “інформаційного суспільства” з огляду на

незавершеність формування національної комунікаційної інфраструктури. Хоча, на нашу думку, цілком логічно вважати її наступним етапом дальшої еволюції суспільних інформаційних відносин, котрий вже назрів для України.

На підтримку розбудови суспільства знань як більш оптимальної та стратегічно важливої для України “гуманітарної” моделі входження у глобальне інформаційне співтовариство можна навести хоча б такі аргументи:

- інвестиції у людський капітал (інтелект) та відтворення знань є стратегічно важливими для нації, що прагне бути активним суб’єктом глобальних інформаційних відносин та не втратити своєї національної самобутності;

- доступність інформаційних (знаневих) ресурсів для якомога більшої кількості населення, у тому числі людей з фізичними обмеженнями, територіально або соціально віддалених від суспільних інформаційних каналів є важливим соціальним фактором і передумовою сталого та прогнозованого розвитку суспільства;

- соціально-орієнтовані (“пілотні”) проекти щодо впровадження ІКТ для покращення рівня життя, соціального включення і розвитку місцевих громад є більш політично привабливими та швидше знаходять необхідну політичну підтримку та суспільне схвалення, що є запорукою отримання фінансування для їхнього впровадження.

Розбудова суспільства знань не можлива без загального доступу до інформаційно-комунікаційної інфраструктури. Проте не менш, а більш важливим є попит у пересічного громадянина на інформацію та інформаційні послуги, що напряду залежить від наявності і доступності потрібних людині знань. Це стосується також й навичок користування інформаційно-комунікаційними технологіями (ІКТ). За відсутності попиту на інформацію і навичок користуватися ІКТ, а також недоступності знаневих ресурсів, інфраструктура не виконує своєї функції як каналу інформації.

Одним з ключових завдань на шляху розбудови суспільства знань в Україні є Вирішення цього завдання напряду пов’язано із політичним, матеріально-технічним, організаційно-правовим та кадровим забезпеченням процесів створення, поширення і доступності, збереження та відтворення знань на національному рівні. Зрозуміло, що це представляє собою комплексну і багатовимірну проблему загальнодержавного рівня, що вимагає розробки та впровадження національної концепції та низки державних цільових програм у галузі освіти, науки і культури на десятки років наперед. Але вже на сьогоднішньому етапі можна сформулювати пріоритетні напрями державної політики розширення доступу до знань.

Сучасні ІКТ надають можливість створення і поширення інформації у цифровому вигляді, віддаленого доступу до знаневих ресурсів незалежно від відстані чи інших фізичних перешкод. Проте існуючі соціально-економічні й політико-правові перешкоди для загального доступу до знаневих ресурсів гальмують рух у напрямку суспільства знань.

Цією проблемою охоплюються, зокрема, такі аспекти як:

- збереження у цифровому вигляді та безперешкодний доступ до знаневих ресурсів (освітніх, наукових), що створені за кошти платників податків;

- збереження та надання доступу до світової і національної культурної спадщини шляхом оцифровування та розміщення в загальнодоступних комунікаційних мережах;

- створення можливостей для життєтривалого навчання, у тому числі дистанційного та самонавчання з використанням ІКТ;

- безперешкодне та зручне використанням підключених до єдиної національної мережі електронних ресурсів загальнодержавних, регіональних і місцевих навчальних закладів, науково-дослідних установ, бібліотек, музеїв, архівів тощо;

- врахування потреб та створення сприятливих умов для здобуття освіти, доступу до знаневих ресурсів та полегшення повсякденного життя, завдяки використанню ІКТ, для соціально-виключеного (відстороненого) населення (фізично неповносправних та соціально відсторонених людей);

створення правових гарантій для справедливого балансу інтересів володільців прав інтелектуальної власності та інтересів усього суспільства у цифрованому зберіганні та безперешкодному доступі до знаневої (культурної і наукової) спадщини.

З метою визначення шляхів для розв'язання вищезгаданих проблем на міжнародному рівні ЮНЕСКО ухвалено рекомендації, що встановлюють стандарти у цій галузі. Це схвалені на 32-сесії Генеральної конференції ЮНЕСКО Рекомендація про розвиток та використання багатомовності і загальний доступ до кібер-простору, а також Хартія про збереження цифрової спадщини.

У першому документі робиться наголос на необхідності вирішення таких питань як розвиток та просування багатомовного змісту (контенту), рівноправний доступ до мереж та послуг; підтримка створення змісту (контенту), що є суспільним надбанням, та підтримка справедливого балансу між правами інтелектуальної власності та правом людини на доступ до інформації.

Хартія про збереження цифрової спадщини визначає принципи збереження й доступу до унікальних ресурсів людських знань та форм вираження у галузі культури, освіти, науки та управління, а також інформації технічного, правового, медичного та іншого характеру, що створюється в цифровій формі або перетворюється в цифровий формат (цифрова спадщина).

Слід відмітити позитивний досвід діяльності національних урядів країн Європейського Союзу та Росії спрямований на вирішення цих завдань, що варто було б запозичити Україні, долучившись до загальноєвропейських ініціатив з розбудови суспільства знань на засадах партнерства.

Чітке розуміння етапів та завдань розвитку Європейського Союзу на шляху до суспільства знань – є характерною ознакою європейської інформаційної політики. Флагманом ініціатив Європейського Союзу у галузі розбудови інформаційного суспільства є проект “Електронна Європа”, що реалізується з 2000 року, та спрямований на досягнення максимальної користі для громадян ЄС від інформаційної революції. Суттєвою складовою цього проекту є програма “Електронний контент”, що підтримує виробництво, поширення та використання європейського інформаційного змісту (контенту), доступність знань в електронній формі та багатомовність всесвітньої мережі Інтернет. Зазначена програма заохочує поєднання інформації з різних систем, незалежно від формату, мови, місця розташування. Програма зосереджується на таких трьох типах інформації: географічні дані, освітній, матеріальний і культурний компонент.

Одним з найважливіших та основоположних проектів в рамках цієї програми є проект Комісії ЄС за назвою “МІНЕРВА”, що має за мету налагодження мережевої взаємодії та координації зусиль з оцифровування культурного та наукового надбання на загальноєвропейському рівні. В рамках цього проекту проводяться заходи з гармонізації діяльності з оцифровування, створенню єдиної європейської платформи, рекомендацій і методик з оцифровування, стандартів метаданих для забезпечення тривалого доступу та збереження культурних та наукових ресурсів в рамках усієї Європи.

Іншим визначним проектом ЄС є проект “КАЛІМЕРА”, повна назва якого “Використання в культурі: місцеві заклади, як посередники в організації доступу до електронних ресурсів”. Слід відзначити, що Україна прийняла участь в цих проектах. Національним учасником в попередньому проекті “ПУЛМЕН” виступила Українська бібліотечна Асоціація, а представляла Україну в проекті “КАЛІМЕРА” Кіровоградська ОУНБ ім. Д.І. Чижевського. Зазначені проекти створили певний європейський фундамент для заснування довгострокової партнерської взаємодії закладів культури - бібліотек, музеїв, архівів, створення розвинутих мереж та систем для використання різних знаневих ресурсів в рамках 6-ої Європейської Програми формування Єдиного Європейського Наукового Простору та без сумніву стали корисними для українських учасників.

Цікавим та корисним в плані запозичення для України може й бути досвід Російської Федерації з втілення заходів державної політики, спрямованих на розбудову суспільства

знань. Насамперед, це Програма *“Розвиток єдиного освітнього інформаційного середовища на 2001-2005 роки”*, розпорядником якої є Міністерство освіти РФ. В рамках федеральної програми *“Культура Росії на 2001-2005 роки”* передбачаються конкретні заходи з інформатизації культури. Мінкультури Росії, а також об'єднаннями закладів освіти і культури ефективно реалізують різноманітні інформаційні проекти у бібліотечні справи.

Ведеться також робота з надання он-лайнного доступу до російських музейних фондів. Безсумнівним лідером в цьому напрямку є Державний Ермітаж, що через свій веб-сайт (www.hermitagemuseum.org) пропонує користувачам не лише можливість перегляду цифрових аналогів всесвітньо відомих творів, а й пошукову систему, що дозволяє знаходити твори, обравши кольори з палітри чи розмістивши кольорові форми на полотні.

Ці та інші приклади показують шляхи, якими ідея розбудови суспільства, заснованого на знаннях, втілюється в повсякденне життя, надаючи доступ до знань та культурного надбання націй та спільнот.

Досвід України у сфері розбудови суспільства знань, на цьому етапі, можна охарактеризувати як початковий. За відсутності чітко сформульованих на національному рівні завдань державної політики щодо розширення доступу до знань, та невелика кількість реалізованих веб-проектів, що є переважно приватними чи громадськими ініціативами, виконує здебільше функцію демонстрації можливостей та переваг використання ІКТ в освіті, науці і культурі.

На завершення свого виступу, дозвольте зробити висновок, з яким, я думаю, ви погодитесь.

Відсутність державної політики розбудови суспільства знань в Україні загрожує вже у недалекій перспективі стратегічним відставанням від інших країн, що врахували національні гуманітарні інтереси при виробленні своєї власної стратегії входження у глобальне інформаційне співтовариство.

На цьому етапі важливо виробити такі орієнтири та конкретні завдання, що нададуть можливість інтелектуального розвитку українського суспільства та повноцінного використання ІКТ для подолання соціальної виключеності, покращення доступу до інформації та доступності освітніх, наукових, культурних та інших знаневих ресурсів для кожного.

Дякую за увагу!